

Scientific interests: synergy of health-preserving and digital competence in the professional training of future teachers: an interdisciplinary approach.

SHMYHOL Roman – Graduate Student, Department of Educational, Art and Socio-Cultural Management and Social Work Bohdan Khmelnytsky National University in Cherkasy.

Scientific interests: synergy of health-preserving and digital competence in the professional training of future teachers: an interdisciplinary approach.

Стаття надійшла до редакції 51.10.2025 р.

Стаття прийнята до друку 25.10.2025 р.

УДК 371.13:17.022.1

DOI: 10.36550/2415-7988-2025-1-221-301-304

ЧИСТЯКОВА Ірина –

кандидат педагогічних наук, професор,
завідувач аспірантури і докторантури
Сумського державного педагогічного університету
імені А. С. Макаренка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8645-510X>
e-mail: pedagogyniversitet2017@gmail.com

РОЛЬ ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАКТИКИ У ФОРМУВАННІ МОРАЛЬНО-ЕТИЧНИХ ЯКОСТЕЙ МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ІСТОРІЇ

У статті проаналізовано педагогічну практику як важливий етап професійного становлення майбутнього вчителя історії, у межах якого відбувається формування морально-етичних якостей особистості. В умовах сучасних трансформацій української освіти посилюється потреба у вчителів, який не лише володіє фаховими знаннями, але й демонструє високий рівень моральної відповідальності, здатний бути взірцем для учнів, виховуючи у них толерантність, справедливість, повагу до інших і громадянську свідомість. Об'єктом дослідження є процес професійної підготовки вчителя історії у закладах вищої освіти. Предметом – педагогічна практика як чинник формування морально-етичних якостей здобувача освіти. Метою дослідження є теоретичне обґрунтування та емпіричне узагальнення ролі педагогічної практики у вихованні етичної культури майбутніх педагогів.

У дослідженні застосовано методи аналізу наукових джерел, нормативно-правових документів, методичних матеріалів закладів вищої педагогічної освіти України, а також узагальнення результатів педагогічної практики. Проаналізовано вимоги сучасних освітніх стандартів до морального обличчя вчителя, роль наставника й педагогічного середовища, вплив взаємодії з учнями, участі у виховних заходах, формального й неформального зворотного зв'язку.

Результати дослідження підтверджують, що саме у процесі педагогічної практики закладається моральна зрілість майбутнього вчителя: формується професійна відповідальність, здатність до етичного вибору, педагогічна рефлексія, уміння будувати толерантні й поважні стосунки. Практика слугує простором для втілення принципів гуманізму, академічної доброчесності, справедливості та педагогічного партнерства.

Ключові слова: морально-етичні якості, педагогічна практика, професійна підготовка, вчитель історії, заклад вищої освіти.

CHYSTYAKOVA Iryna –

Candidate of Pedagogical Sciences, Professor,
Head of Postgraduate and Doctoral Studies at
Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8645-510X>
e-mail: pedagogyniversitet2017@gmail.com

THE ROLE OF PEDAGOGICAL PRACTICE IN THE FORMATION OF MORAL AND ETHICAL QUALITIES OF A FUTURE HISTORY TEACHER

The article examines pedagogical internship as a key stage in the professional formation of future history teachers, during which the development of moral and ethical qualities is actualized. In the context of modern transformations in the Ukrainian education system, there is an increasing need for teachers who not only possess professional knowledge but also demonstrate high standards of moral responsibility and serve as ethical role models for students. The object of the study is the process of professional training for future history teachers in higher education institutions. The subject is pedagogical practice as a factor in the formation of moral and ethical characteristics in future educators. The purpose is to provide a theoretical justification and generalization of the role of teaching practice in fostering ethical culture among future teachers.

The research methodology includes analysis of scientific sources, national educational legislation, and methodological guidelines from Ukrainian pedagogical universities, as well as the generalization of observations made during internships. The article analyzes the requirements of modern educational standards for the moral image of a teacher, the role of mentorship and school environments, student–pupil interaction, participation in educational activities, and feedback systems.

The findings confirm that pedagogical practice is a crucial space for the development of ethical maturity: it cultivates professional responsibility, ethical decision-making, pedagogical reflection, and the ability to build respectful and tolerant relationships. Teaching practice becomes a real-life environment for implementing the principles of humanism, academic integrity, justice, and pedagogical partnership.

Key words: moral and ethical qualities, teaching practice, professional training, history teacher, higher education institution.

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. У сучасному освітньому просторі вчитель виступає не тільки носієм історичних знань, а

й моральним авторитетом для учнів. В умовах демократичної суспільної трансформації саме педагог стає носієм і транслятором загально-

людських цінностей, а тому морально-етична культура вчителя – невід’ємна складова його професійної компетентності [8, с. 113]. Водночас норма КЗпП України вимагає, щоб педагог «був людиною високих моральних переконань і бездоганної поведінки» [5]. Таким чином, виховання в учителів-істориків міцних морально-етичних засад – один із ключових пріоритетів професійної підготовки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема формування морально-етичних якостей майбутніх учителів історії знайшла відображення у сучасних методичних та аналітичних джерелах. Г. Черевичний [9] у своїх рекомендаціях окреслює структуру педагогічної практики, її завдання та ключові компетентності, наголошуючи на розвитку етичної свідомості майбутнього педагога. Звіт про проходження практики в БДПУ [1] демонструє приклади ефективного формування моральної відповідальності студентів через рефлексію, наставництво та взаємодію з учнями. Аналітична стаття на порталі Освіта.UA [5] акцентує на правових наслідках аморальної поведінки педагога, зокрема булінгу. Питання етичності також регламентуються Кодексом законів про працю України та законами «Про освіту» [6] і «Про повну загальну середню освіту» [7], що закріплюють вимоги до моральної репутації вчителя як складової професійної придатності.

Метою статті є розкрити значення морально-етичних якостей і показати, якою мірою педагогічна практика у ЗВО сприяє їх формуванню. Для цього проаналізовано теоретичні засади морально-етичного становлення педагога та представлено українські приклади організації практики з відповідними посиленнями на методичні рекомендації та нормативні документи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Моральні якості особистості – це сталі вірування і переконання, що спонукають людину діяти відповідно до загальноприйнятих норм моралі; етичні якості педагога – це вміння застосовувати професійні етичні принципи у взаєминах з учнями, колегами й суспільством. До ключових компонентів морально-етичної культури вчителя історії належать чесність, справедливість, принциповість, повага до гідності людини, відповідальність, емпатія та толерантність [2, с. 39]. У педагогічній діяльності ці якості реалізуються через морально-етичну поведінку: створення довірливої атмосфери на уроці, послідовне дотримання норм професійної етики, гуманістичне ставлення до учня. Освітня етика закликає вчителя бути зразком для учня – адже «особистий приклад викладача та його високоморальна поведінка мають виключно важливе значення у формуванні свідомості молоді» [2, с. 40]. І навпаки, аморальна поведінка педагога дискредитує його авторитет і шкодить виховному процесу. Тому концепція професійної підготовки майбутніх учителів історії включає розвиток духовно-етичних цінностей і вмінь усвідомлено керуватися ними [8, с. 114].

Значення морально-етичних якостей для вчителя історії особливо велике. По-перше, історичний предмет за своєю природою пов’язаний з аналізом людських вчинків, боротьби цінностей і

моралі в процесі розвитку суспільства. Учителю історії через викладання матеріалу має змогу формувати у школярів критичне ставлення до моральних дилем минулого і сьогодення, культивувати цінності громадянського суспільства. По-друге, майбутній вчитель історії має стати своєрідним «перекладачем» історичних уроків у моральні орієнтири – показувати зв’язок історичних подій із сучасними проблемами (наприклад, насильство, дискримінація, громадянська відповідальність). Тому його власна морально-етична культура мусить бути високою: від її рівня залежить, як ефективно він зможе виховувати патріотизм, толерантність і соціальну відповідальність у підростаючого покоління. Таким чином, формування морально-етичних якостей – невід’ємна частина професійної підготовки, оскільки від рівня їх розвитку залежить і авторитет учителя, і якість навчально-виховного процесу в цілому [9, с. 24-25].

Педагогічна практика є обов’язковим компонентом освітньої програми спеціальності «Середня освіта (Історія)» у вищих навчальних закладах України. Вона складається з кількох етапів – вступної (ознайомчої) практики, практики-знайомства з роботою класного керівника, безпосередньо педагогічної виробничої практики, а також спеціалізованих практик (краєзнавча, музейна тощо). Ці практичні заняття створюють умови для реального занурення студента у професійну діяльність в школі та є «сполучною ланкою між теоретичною підготовкою та практичною діяльністю» [9, с. 56].

Педагогічна практика реалізується у максимально наближених до реальних умовах: студент бере участь у буденному житті школи, відвідує уроки, виховні заходи, готує і проводить навчальні заняття під керівництвом наставника. За методичними рекомендаціями, вона «забезпечує підготовку учителів історії до професійної діяльності та формування й розвиток у них педагогічної компетентності» [9, с. 67]. У процесі практики майбутній вчитель навчається планувати уроки, встановлювати контакти з учнями, реалізовувати педагогічні технології, а також відпрацьовує особистісні якості: відповідальність, ініціативу, лідерство й уміння співпрацювати у колективі. Саме на практиці студент отримує перший досвід власної педагогічної діяльності: він відчуває «всю багатогранність роботи вчителя» – як зазначено в описі проходження практики – і може «застосувати здобуті теоретичні знання» [1].

Навчальні плани українських ЗВО передбачають, що до складу педагогічної практики входить не тільки навчальна та методична діяльність, а й виховна: під час неї студенти проводять бесіди з учнями, беруть участь у позакласних заходах, спрямованих на морально-етичне виховання (конференції, диспути, тематичні уроки тощо) [3]. У настановчій конференції перед початком практики студентам знайомлять із нормативною базою та етичними вимогами до педагога, акцентують увагу на значенні морально-етичного компоненту.

Під час педагогічної практики одночасно проявляються і розвиваються численні фактори, що сприяють формуванню морально-етичних якостей майбутнього вчителя історії:

У реальних учнівських колективах студенти вчаться відчувати та поважати «почуття гідності кожного вихованця». Ефективні взаємини будуються на взаємоповазі: учитель має стримано і принципово оцінювати поведінку учнів, демонструючи справедливість та доброзичливість. Педагогічний такт і чуйність студента-практиканта віддзеркалюють його особисту моральну позицію. Наприклад, практика передбачає проведення уроків історії з елементами морально-етичного обговорення, де вчитель надає учням критерії моральної оцінки вчинків, виховує почуття відповідальності за власний вибір. Такі контакти допомагають майбутнім педагогам розвивати емпатію, терпимість і відповідальність: вони змушені уважно ставитися до інтересів, можливостей та емоційних станів учнів, демонструючи на власному прикладі повагу і справедливість [1].

Значну роль відіграють учителі, які приймають практикантів, та викладачі-куратори ЗВО. Ментори надають зворотний зв'язок не лише щодо методики викладання, а й щодо поведінки та етичності практиканта. Систематичні консультації та підсумкові обговорення акцентують увагу на морально-етичних аспектах уроку (об'єктивність оцінок, недопущення упередженості, конфіденційність тощо). У сучасних методичних рекомендаціях підкреслюється, що педагогічна практика забезпечує можливість «застосування етичних принципів у реальних освітніх ситуаціях», тобто студенти мають використовувати набутий теоретичний матеріал з педагогічної етики та психології у спілкуванні з дітьми. Окрім того, викладачі вишу самі є авторитетними моральними зразками для студентів: демонструючи академічну доброчесність і толерантність, вони створюють навчальне середовище, де цінуються етичні цінності [8, с. 116].

Атмосфера школи, моральні норми педагогічного колективу й адміністрації теж формують особистість практиканта. У закладах, де панує культура взаємодопомоги, співробітництва, довіри, студенти переймають відповідні установки. Зазвичай на базах практики існують внутрішні правила поведінки вчителів, що підсилюють значення етичного аспекту (наприклад, дотримання субординації, вимог до зовнішнього вигляду, конфіденційність інформації про учнів тощо). Важливим є й можливість участі практиканта в педагогічній раді чи семінарі: спостерігаючи, як досвідчені колеги обговорюють професійні та моральні проблеми (на кшталт булінгу, порушення прав дитини тощо), практикант засвоює систему цінностей шкільної спільноти. Зазначимо, що Верховний Суд України виносив рішення, де наголошував на виключній ролі вчителя у виконанні виховної функції і вимагав від нього «високих моральних переконань». Такий нормативний акцент підкреслює: середовище школи задає високі етичні стандарти, яких має дотримуватися й майбутній учитель [3].

Підготовка вчителя історії містить профільні курси з педагогіки, психології, етики, історії педагогіки, які закладають моральні основи професії. Наприклад, у програмі ЛНУ ім. Франка чи Полтавського педуніверситету є курси «Педагогічна етика», «Гуманістична психологія» тощо. Під час практики студенти наочно бачать, як ці знання реалізуються в конкретних педагогічних ситуаціях. Моделювання моральних дилем (наприклад, розгляд історичних подій із різних перспектив, дискусії про поняття «справедливості» в історії) під час уроків допомагає студенту виробити власний моральний вибір. Крім того, участь у позакласних виховних заходах – конкурсах, конкурсах історичних проєктів, патріотичних акціях – сприяє поглибленню світогляду практиканта та формуванню у нього поваги до спільних духовних цінностей.

Ключовим джерелом морального впливу є сам викладач і керівник практики. Під час спільної роботи студент спостерігає за поведінкою наставника: як той ставиться до учнів з особливими освітніми потребами, які слова підбирає при оцінюванні, як реагує на нечесність чи порушення дисципліни. Саме на базі цих спостережень у практиканта формується розуміння педагогічної етики. Методист О. П. Костянтин Баханов, який керує практикою у Бердянську, відмічає, що робота під безпосереднім керівництвом досвідченого вчителя-предметника є «надзвичайно цінною»: студенти вивчають «сучасний стан педагогічної роботи» та звички морально-етичної поведінки наставника [1]. Як слушно зауважує Освіта.UA, в разі порушення учителем моральних норм він «дискредитував себе як вихователь» і втрачає право працювати за професією [5]. Такий приклад підсилює усвідомлення майбутніх учителів, що репутація професії залежить від особистої моральної чесності.

Узагальнюючи, можна констатувати: формування морально-етичної культури майбутнього вчителя відбувається «внаслідок взаємодії освітнього середовища, прикладу викладачів, студентського колективу та вимог академічної доброчесності» [5]. Педагогічна практика є одним із ключових чинників цього процесу – вона надає можливість втілювати в життя теоретичні знання з педагогіки й етики у реальних соціальних взаєминах.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Педагогічна практика відіграє ключову роль у формуванні морально-етичних якостей майбутнього вчителя історії, створюючи умови для розвитку таких рис, як відповідальність, толерантність, педагогічний такт та емпатія. Безпосередня участь у навчально-виховному процесі, взаємодія з учнями та наставниками сприяють усвідомленню соціальної місії педагога та формуванню його професійної ідентичності. Наявна нормативно-правова база України, зокрема освітні закони і трудове законодавство, посилює вимоги до морального обличчя вчителя, що зумовлює актуальність виховання етичної свідомості ще на етапі професійної підготовки. Перспективи подальших наукових розвідок полягають у

розробленні ефективних методик етичного виховання в навчальних дисциплінах, порівняльному аналізі практики у ЗВО, дослідженні впливу цифрового середовища на моральну рефлексію студентів та створенні моделей інтеграції морально-етичного компонента в програми підготовки педагогів.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Баханов К. Звіт про проведення педагогічної практики. Бердянськ : Університетське видання БДПУ. 2021.
2. Васильченко Н. І. Морально-етичні орієнтири сучасного педагога: виклики часу. *Педагогічний дискурс*. 2022. № 33. С. 38–42. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>
3. Кодекс законів про працю України: Закон від 10.12.1971 № 322-VIII. Ст. 41. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text>
4. Національний агент з забезпечення якості вищої освіти. Методичні рекомендації з організації практики в ЗВО. К., 2021. 28 с. URL: <https://naqa.gov.ua>
5. Учителя можуть звільнити за аморальний проступок і булінг. *Освіта.UA*, 15.02.2021.
6. Про освіту: Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2017. № 38–39. Ст. 380. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text>
7. Про повну загальну середню освіту: Закон України від 16.01.2020 № 463-IX. Відомості Верховної Ради України. 2020. № 6. Ст. 41. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text>
8. Хоменко О. В. Професійна етика вчителя: зміст, напрями формування. *Педагогічні науки: теорія і практика*. 2023. № 1(39). С. 112–117.
9. Черевичний Г. С. Педагогічна практика майбутніх учителів історії (сучасні технології організації та проведення): метод. рекомендації. К. : Юстон, 2024. 72 с.

REFERENCES

1. Bakhanov, K. (2021). Zvit pro provedennia pedahohichnoi praktyky [Report on teaching practice]. Berdiansk : Universytetske vydannia BDPU. [in Ukrainian]
2. Vasylenko, N. I. (2022). Moralno-etychni oriientyry suchasnoho pedahoha: vyklyky chasu [Moral and ethical guidelines of a modern teacher: challenges of the time]. *Pedahohichniy diskurs*. № 33. S. 38–42. [in Ukrainian]
3. Kodeks zakoniv pro pratsiu Ukrainy: Zakon vid 10.12.1971 № 322-VIII [Labor Code of Ukraine: Law of 10.12.1971 No. 322-VIII]. St. 41. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> [in Ukrainian]

4. Natsionalnyi ahent z zabezpechennia yakosti vyshchoi osvity. Metodychni rekomendatsii z orhanizatsii praktyky v ZVO [National Agency for Quality Assurance in Higher Education. Methodological recommendations for organizing internships in higher education institutions]. (2021). K., 28 s. URL: <https://naqa.gov.ua> [in Ukrainian]

5. Uchytelia mozhut zvilnyty za amoralnyi prostupok i bulinh [Teachers can be fired for immoral misconduct and bullying]. *Osvita.UA*. 15.02.2021. [in Ukrainian]

6. Pro osvitu: Zakon Ukrainy vid 05.09.2017 № 2145-VIII. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy [On Education: Law of Ukraine dated 05.09.2017 No. 2145-VIII. Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine]. (2017). № 38–39. St. 380. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19#Text> [in Ukrainian]

7. Pro povnu zahalnu seredniu osvitu: Zakon Ukrainy vid 16.01.2020 № 463-IX. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy [On complete general secondary education: Law of Ukraine dated January 16, 2020 No. 463-IX. Bulletin of the Verkhovna Rada of Ukraine]. (2020). № 6. St. 41. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/463-20#Text> [in Ukrainian]

8. Khomenko, O. V. (2023). Profesiina etyka vchytelia: zmist, napriamy formuvannia [Teacher's professional ethics: content, directions of formation]. *Pedahohichni nauky: teoriia i praktyka*. № 1(39). S. 112–117. [in Ukrainian]

9. Cherevychnyi, H. S. (2024). Pedahohichna praktyka maibutnikh uchyteliv istorii (suchasni tekhnolohii orhanizatsii ta provedennia): metod. rekomendatsii [Pedagogical practice of future history teachers (modern technologies of organization and conduct): method. Recommendations]. K. : Yuston. 72 s. [in Ukrainian]

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ЧИСТЯКОВА Ірина – кандидат педагогічних наук, професор, завідувач аспірантури і докторантури Сумського державного педагогічного університету імені А. С. Макаренка.

Наукові інтереси: професійна підготовка майбутніх педагогів.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

CHYSTYAKOVA Iryna – Candidate of Pedagogical Sciences, Professor, Head of Postgraduate and Doctoral Studies at Sumy State Pedagogical University named after A. S. Makarenko.

Scientific interests: professional training of future teachers.

Стаття надійшла до редакції 12.10.2025 р.

Стаття прийнята до друку 26.10.2025 р.

УДК 372.4:821

DOI: 10.36550/2415-7988-2025-1-221-304-310

ШВЕЦЬ Оксана –

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри дошкільної та початкової освіти
Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії
ім. Тараса Шевченка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7120-9299>
e-mail: super.oksana7@ukr.net

КВЕСТИ ЗА ЗМІСТОМ ХУДОЖНІХ ТВОРІВ, ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ОСОБИСТОСТІ ДОШКІЛЬНИКА В ЗАКЛАДІ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

У статті з'ясовано, що використання художньої літератури у закладі дошкільної освіти дає змогу сформувати гармонійно та всебічно розвинену особистість дитини дошкільного віку. Автором наголошено, що серед технологій, які вдало відповідають вимогам сучасності, є цікавими та інтерактивними на етапі дошкільного дитинства є квести. Описано, що квест за змістом